

Gesch. Zeev. Onderwijs te Den Helder

In 1832 vinden we in Helder e.o. een aantal scholen waarvan die van Jan Pronk tot de grootste behoort met 407 leerlingen. Jan Pronk was een gewezen zeeman, geboren 30 oktober 1776 op Texel, die tevens lessen gaf in stuurmanskunst. Of dit werkelijk zeevaarkundig onderwijs genoemd mag worden is twijfelachtig. Toch gaf hij navigatielessen en toen hij op 31 juli 1832 overleed zocht het Gemeentebestuur naar een opvolger waarbij in de arbeidsvoorwaarden o.a. werd gesteld dat van de leerlingen die onderwijs kregen in de navigatie een schoolgeld van f. 1,- per maand werd ontvangen. Het gemeentebestuur wenste dus het onderwijs in stuurmanskunst voort te zetten. Vanuit de 13 onderwijzers die naar de post dongen werd Jacob van der Haar gekozen, de latere leermeester van Adriaan Johannes Leijer.

In 1832 meldde zich ook ene de Coster, oud-opperstuurman bij Zr.Ms. marine als leraar in de stuurmanskunst en hoewel de "Kommissie van Plaatselijk Schooltoezicht" negatief adviseerde stond de Gemeente genoemde toe, na afleggen van een examen, een instituut te beginnen. Een aanwijzing dat de Coster of niet met dit onderwijs is begonnen of het niet heeft voortgezet, is een advies van de Kommissie van Plaatselijk Schooltoezicht van 24 september 1846 met betrekking tot een verzoek van Jan van Dam den Boumeester tot het geven van zeevaarkundig onderwijs, om hiervoor gelden ter beschikking te stellen. Het gemeentebestuur ging hierop niet in.

In oktober 1846 wendde de Maatschappij tot Nut van 't Algemeen zich tot het gemeentebestuur met het verzoek tot oprichting van een zeevaarkundige school. Ook deze poging leed schipbreuk. Uit de stukken blijkt nu tussen 1846 en 1853 geen zeevaarkundig onderwijs te zijn gegeven.

Het juiste tijdstip waarop met zeevaarkundig onderwijs in Helder werd begonnen is niet met volstrekte zekerheid vast te stellen. Wel staat vast dat in januari 1854 regelmatig zeevaartonderwijs werd gegeven.

Uiteraard slaat dit op. onderwijs voor stuurlieden ter koopvaardij. Marine-onderwijs was reeds eerder gegeven, zij het elders. Er was bovendien een groot verschil in niveau, enerzijds het Koninklijk Instituut voor de Marine, anderzijds een voor zijn brood vechtende onderwijzer.

Op 28 oktober 1853 schreef Adriaan Johannes Leijer dat hij zich in de zeevaarkunde heeft laten examineren met gunstig gevolg en dat aan hem het diploma van opperstuurman is uitgereikt. Hij had tijd over en wenste die te besteden aan het geven van onderwijs in genoemd vak en verzocht om admittie hiertoe. Op 7 december 1853 gaf de Commissie een positief advies en stelde dat het wenselijk was dat opnieuw gelegenheid werd gegeven voor het ontvangen van zeevaarkundig onderwijs. Dit woord "opnieuw" wijst er op dat in de jaren voorafgaande reeds onderwijs in dit vak werd gegeven.

Bij brief van 16 december 1853 werd toestemming verleend en in januari 1854 begon de dan 24-jarige Leijer met onderwijs in de zeevaarkunde.

Begonnen met 2 leerlingen zou hij dat jaar niet meer dan 9 leerlingen onderwijzen in de stuurmanskunst. Langzaam nam het aantal toe en in 1861 had hij 80 leerlingen waarvan er 9 examen deden in Amsterdam (7 slaagden).

Op 13 september schreef Leijer een brief aan het Gemeentebestuur met het verzoek om een geldelijke bijdrage. Op 3 januari 1862 volgde het afwijzende bericht met het advies zich te richten tot "t Nut". Als antwoord op zijn schrijven werd hem in november 1862 medegedeeld:

1. dat men vindt dat een zeevaarkundige school in de gemeente wenselijk is,
2. dat het de roeping der maatschappij is om haar stoffelijk en zedelijk te ondersteunen, doch daar de kas gene hulp toelaat, de vergadering meent te moeten voorstellen de school zedelijk te schragen.

Mooie hulp!

Leijer liet de moed niet zakken en schreef opnieuw een verzoek om subsidie. Hierop reageerde het Gemeentebestuur op 14 maart 1863 met de mededeling dat zij de eindbeslissing afhankelijk stelde van de Wet op het Middelbaar Onderwijs die op dat moment in behandeling was. Leijer, ongeduldig en door geldelijke problemen daartoe gedongen, schreef op 9 december 1863 andermaal aan de Raad dat instandhouding van het instituut moeilijk werd.

En toen werd hem, bij brief van 14 januari 1864, in ieder geval voor de jaren 1864 en 1865, een toelage verleend van honderd vijftig gulden ieder jaar. Zijn dankbaarheid kende geen grenzen, hetgeen hij in een brief uitte.

Opmerkelijk is dat Leijer's school in de 19 e eeuw de enige zeevaartschool was die niet vanaf het begin werd gesubsidieerd.

Ondanks de subsidie bleef het niet goed gaan en leek de Raad zich erg laks en zuinig op te stellen. In december vernam Leijer dat de Raad van plan was hem te ontslaan als onderwijzer in de natuurkunde waardoor hij de beloning van 150 gulden zou moeten missen. Leijer was toen 51 jaar oud en had te zorgen voor zijn vrouw, 2 zoons en een dochter en wees daarom de Raad in een schrijven erop dat de verschillende betrekkingen waarin hij bij het onderwijs werkzaam was hem slechts een zeer middelmatig bestaan opleverden. Hij drong dan ook aan op een verhoging van de subsidie waarop B. en W. reageerden door deze voor 1881 inderdaad te brengen op f. 400.- Bovendien trokken B. en W. de stoute schoenen aan en verzochten de Minister van Binnenlandse Zaken om subsidie voor Leijer's school. Afgewezen.

Op 17 maart 1883 stelde B. en W. voor de school van Leijer te beschouwen als een bijzondere school met schoolgeld van f. 2—voor de eerste en fl. 4.—voor de tweede klas. Hiervoor zou een rijkssubsidie van f. 4000,- nodig zijn. Bij Leijer werden grote verwachtingen gewekt, temeer daar steun aan zeevaartscholen een onderwerp van overleg was bij de begrotingsbehandelingen. Hoewel Leijer dreigde met vertrek uit de gemeente deed hij dit niet en gaf daarmee de Raad de gelegenheid aan Leijer te adviseren om zelf subsidie aan te vragen bij de minister, wetende dat deze nooit steun gaf aan particulieren. Dat Leijer zich onrechtvaardig behandeld vond is te begrijpen als we weten dat de zeevaartscholen te Schiermonnikoog, Harlingen, Vlieland, Delfzijl en Terschelling resp. f. 900,-, f. 600,-, elk 500,- en f. 650,- rijkssubsidie ontvingen. De Kweekschool voor Machinisten te Amsterdam kreeg zelfs f. 5000,- rijkssteun.

Een droeve toestand voor Leijer, temeer daar de school in 1888 slechts 7 leerlingen telde waarvan er 2 een diploma verwierven.

In januari 1889 werd verzocht de onderwijzer W. Bakker te laten vervangen door ene Urbanus opdat eerstgenoemde avondlessen kon gaan geven in wis- en natuurkunde, waarschijnlijk om de zieke Leijer te vervangen. Deze overleed op 6 november 1889, na 35 lange, bange jaren zijn best te hebben gedaan om het zeevaartonderwijs in Helder grond onder de voeten te geven.

Na Leijer's dood werd de druk vanuit de Commissie van Toezicht groter en B. en W. ontvingen voorstellen om 2 jaarklassen in te stellen met resp. 30 en 36 lesuren per week. Bovendien werden B. en W. gemaand een subsidie aan te vragen van f. 3000,- met een eenmalige toelage van f. 400,- voor de aanschaf van materialen. Het College zond op 31 januari 1890 zo'n aanvraag de deur uit en kreeg op 3 april 1891(!) bericht dat de aanvraag onder een aantal voorwaarden werd gehonoreerd. De lessen in stuurmanskunst werden door Bakker voortgezet en deze kreeg toestemming een school voor Wis- en Zeevaartkunde op te richten, mits hij naast zijn akten Frans en Wiskunde de akte zeevaartkunde behaalde. In de raadsvergadering van 12 mei 1891 werd een Commissie Oprichting Zeevaartschool benoemd die onderzoek zou doen naar de kosten verbonden aan de oprichting en instandhouding van een zeevaartschool.

In februari 1892 werd het Reglement voor de Zeevaartschool te Helder vastgesteld door de raad en 2 maanden later door de Minister goedgekeurd. Volgens het Reglement bestond de school uit 2 afdelingen, een vaste 2-jarige cursus en een stuurliedenafdeling. Onderwijs werd gegeven in 20 vakken waaronder Engels, Frans en Hoogduits. De lessen werden gegeven van 9 - 12, van 14 - 16 en van 18 - 20 uur. Voor de 2-jarige cursus was vereist een leeftijd tussen 14 - 17 jaar, toelatingsexamen af te leggen en inenting der koepokken. Artikel 43 van het eerste reglement vermeldde: De cursus 1892 - 1893 vangt voor beide afdelingen aan zodra de School kan worden geopend.

Hoewel reeds leraren en een directeur waren aangenomen duurde het nog tot 10 april 1893 alvorens de subsidie afkwam en de school een aanvang kon nemen in het gebouw op de hoek Kerkgracht - van Galenstraat

Toetraden 7 leerlingen tot de 2-jarige cursus en 4 tot de stuurliedenafdeling, t.w. J. Bakker, T. Visser, D. Koolhaas en W.F. Kockx. Vanaf dat moment heeft de school onafgebroken gefunctioneerd. Behalve op de Kweekschool voor de Zeevaart (opgericht 1795) was het zeevaartonderwijs in Nederland slecht geregeld.

Vanaf 1895 kwamen bij directeur Visser van de Zeevaartschool verzoeken binnen van werknemers van de Rijkswerf om toegelaten te worden tot de School voor een opleiding tot machinist ter koopvaardij. Deze konden alleen in de avonduren studeren maar hierin voorzagen de reglementen niet.

Na een voorstel richting B. en W. werd toestemming gegeven tot het volgen van de avondlessen mits het rooster daar geen nadelige gevolgen van zou ondervinden. Afgeleid hiervan kan worden gesteld dat vanaf 1895 een machinistenopleiding was begonnen, zij het incidenteel. Hoewel ook de inspecteur overtuigd was van de noodzaak tot verhoging van de subsidie zou het nog enige jaren vergen alvorens de centrale overheid wat dieper in de buidel zou tasten.

In 1902 wordt het gebouw der sociëteit "Harmonie" aangekocht en door het plaatsen van een schot in de benedenzaal herschapen in een voor die tijd goed gehuisveste zeevaartschool.

Later wordt er een zolder opgezet en worden twee huizen bijgekocht. Dit verplichtte de conciërge ergens anders te gaan wonen

De eerste als zodanig benoemde directeur, S. Visser, vertrekt reeds in 1903 naar Vlissingen. Hij wordt opgevolgd door T.T. Bonk die al in 1906 wegens ernstige ziekte moet worden vervangen. Dan treedt de als leraar aan de school verbonden T.C.W. van Mierlo aan die tot 1931 directeur blijft. Onder zijn leiding komt de Zeevaartschool aan het Ankerpark tot stand.

Aan de school worden in de periode van Mierlo, behalve de nieuwbouw, veel maatregelen genomen ten voordele van het zeevaarkundig onderwijs te Helder, later Den Helder. Genoemd worden bijv. de instelling van een cursus radio-telegrafist, een cursus Zee-aanvaringsreglement voor vissers en een Machinisten-avondschoon. Bovendien kreeg het Nautisch Onderwijs in 1913 een eigen inspecteur en brak een betere tijd aan.

In 1930 wordt de nieuw gebouwde zeevaartschool aan het Ankerpark in gebruik genomen.

Na het vertrek van van Mierlo wordt J. Middendorp eerst een jaar lang waarnemend directeur en in 1932 benoemd.

In de Tweede Wereldoorlog bleef de school in een chaotische toestand achter door het vertrek van de toenmalige directeur Middendorp naar Engeland. In 1941, na veel problemen met examens en verhuizingen, o.a. naar de H. Treubstraatschool, werd de zeevaartschool in 1941 op order van de Duitse bezetter gesloten. Wel werd nog, evenals in 1940, het eindexamen afgenomen te Slootdorp, doch daarna was het einde nautisch onderwijs in Den Helder.

In 1945 begon de school weer met een A. zowel als een B-opleiding, welke laatste echter in 1946 werd opgeheven. Dhr. Grobben, die als wvd. Directeur de school had opgestart in 1945 verliet de school en in 1946 werd A.M. van Weele directeur, tot 1948, waarna Middendorp weer terug kwam. Bovendien was aan de school een avondschoon verbonden voor het diploma scheepswerktuigkundige VD.

Het internaat was gevestigd in 3 woonhuizen aan de Binnenhaven en in 1948 werd het nieuwe internaat op de bovenverdieping van de school in gebruik genomen.

Per 1 september 1954 werd aan de school de 2-jarige cursus voor vissers ingesteld.

Op 1 september 1957 volgde C. Sabelis Middendorp op als directeur.

De opleidingen bestonden uit een A.S. cursus en een 3^e stuurliedenklas. In het daarop volgende jaar werd gestart met de opleiding tot 2^e stuurman, weliswaar voor het 1^e gedeelte en dan via een avondcursus, maar toch... Daarnaast bestond gelegenheid tot het volgen van onderwijs voor het 2^e gedeelte 2^e rang en voor 1^e stuurman G.H.V. maar dan ongesubsidieerd.

In het cursusjaar 1958-1959 is gestart met een cursus AM (Scheepswerktuigkundige). Voor de praktijklessen was de school aangewezen op de gastvrijheid van de L.T.S., terwijl voor het vak Electropracticum onderdak werd gevonden bij de K.M.

In 1960 wordt gestart met een B.S. cursus en een dagcursus voor 2^e stuurman GHV. Nog steeds is er geen subsidie voor de opleiding 1^e rang GHV. Hard wordt er gewerkt aan het gereed maken van het oude Lyceum aan de Hoofdgracht als internaat.

Het internaat verhuisde op 25 mei 1961 naar het Lyceum aan de Hoofdgracht en kreeg de naam "Prinses Margriet". Zodoende kwamen schoollokalen vrij op de school waardoor een deel van de leerlingen vanuit de Rehoboth terug keerde naar Ankerpark 27.

Broodnodige reparaties en boven-normaal onderhoud worden opgeschoven naar het moment van nieuwbouw naast de school, terwijl ook o.a. scheikundelessen en electropracticum bij bevriende instanties zijn ondergebracht.

Pas in 1969 is de verbouwing van de school rond doch het electropracticum kan niet eerder dan in 1970 in dienst worden genomen. In 1971 wordt het principe-besluit genomen tot aankoop van de "Schorpioen" als internaat en wordt een begin gemaakt met de aankoop van de huizen aan weerskanten van de school.

Op 1 december 1972 wordt het internaat "Prinses Margriet" aan boord van de "Schorpioen" geopend. Lessen worden nu ook gegeven in de huizen Ankerpark 29 en 31 en nr. 25 wordt parkeerruimte voor o.a. fietsen en brommers.

Door de grote aantrekkingskracht van het internaat is het in 1977 nodig een woonark, de "Zwerver" naast de Schorpioen te meren en in 1979 te vervangen door een salonboot.

In 1975 vertrekt C. Sabelis als directeur en wordt opgevolgd door J. Roos.

In augustus 1981 wordt het gebouw "Prinses Margriet" aan de Binnenhaven in gebruik genomen als internaat. De pensionprijs is intussen opgelopen tot fl. 6250,- per jaar, incl. voeding en bewassing.

Met ingang van het schooljaar 1980/1981 wordt het Nautisch College Noorderhaaks een H.T.S. opleiding. voor de zeevaart.

In augustus 1986 neemt directeur J. Roos afscheid en treedt dhr. Biesheuvel aan. Op dat moment ressorteren onder de naam Nautisch Technisch College Noorderhaaks vier onderwijsinstellingen t.w. de Hogere Zeevaartschool, de School voor de zeevisvaart, de M.T.S. met de afdelingen Electrotechniek en Werktuigbouw (Offshore-onderhoudstechniek) en een Hogeschool voor petroleum- en gastehnologie. Op dat moment begon ook de afbraak van de school. Ontkoppeling vond plaats van H.B.O., M.B.O. en L.B.O. delen en in 1987 was er nog slechts een instelling met ca. 350 studenten op H.B.O. niveau. De Hogere Zeevaartschool sloot op 1 juli 1988 haar poorten en tien jaar later staat het gebouw Ankerpark op de lijst van te verlaten panden, zonder verdere toekomst (?)

Literatuur: 125 jaar Zeevaarkundig Onderwijs in Den Helder van H.E.Kuipers. Uitgave 1979

*****

In 1976 is overgaan op de HTS-structuur. Vanaf welk jaar valt Den Helder onder Amsterdam en heette het wellicht Nautical College?

[Nieuwsbericht Website Gemeente Den Helder](#)

geplaatst op: 2 mei 2010

Juist vanwege de ligging aan het water was voor Den Helder al eeuwen terug het onderwijs in zeevaarkunde, navigatie en sterrenkunde van het grootste belang. Daardoor konden de walvisvaarders, de zeeredders, de loodsen, de koopvaarders en de vissers hun werk naar behoren doen en een goede boterham verdienen. Dit onderwijs werd in de dorpschool door de dorpschoolmeester of een bekwaam oud-zeevaarder gegeven in de wintermaanden, als het werk van velen in de walvisvaart toch stil lag. Of, zoals in een akte uit 1749 staat: 'Winters, wanneer de meeste manschap tuijs zijn aan de Helder, om bequaame zeelieden te bekomen'.

Zeevaartonderwijs

In 1902 verhuisde de Zeevaartschool van een ruimte in het latere politiebureau aan de Kerkgracht naar de vroegere loodsensociëteit 'Harmonie' aan het Ankerpark. Door de opkomst van de stoomvaart en de nabijheid van de werf werd in samenwerking met het Koninklijk Instituut van de Marine gestart met een machinistenopleiding. De belangstelling was groot en al snel werden enkele dichtbij gelegen woonhuizen aan het Ankerpark, die eerder bewoond werden door scheepsagenten en cargadoors, voor het zeevaartonderwijs gebruikt. Door de blijvende groei van het aantal studenten en de slechte staat van het toenmalige gebouw met de woonhuizen werd op 11 september 1930 de Nieuwe Hogere Zeevaartschool aan het Ankerpark geopend. Daar werden stoere mannen opgeleid tot stuurman op de grote vaart of

machinist. Op de Hogere Zeevaartschool leerden ze de fijne kneepjes van zeevaartkunde, zeemanschap, radiotelegrafie, schiemannen, zeilen en roeien. Het schoolgebouw stond midden in een rij woningen die gaandeweg allemaal zijn gesloopt. Alleen het brugwachtershuisje staat er nog. Later is de Hogere Zeevaartschool en de School voor de Zeevisvaart samengebracht in een scholengemeenschap 'Nautisch College Noorder Haaks', met onder andere een H.B.O.-opleiding voor petroleum- en gastechnologie. Daarna is het pand gebruikt voor de sector Techniek van het Regionaal Opleidings Centrum (ROC).

Het gebouw als monument

In 1997 besloot de gemeente het gebouw, dat qua bouwstijl aansluit bij de Amsterdamse School, aan te wijzen als beschermd gemeentelijk monument. Dit vanwege de stijlkenmerken en het grote sociaal-historische belang van de functie van de Hogere Zeevaartschool. Het Zeevaartonderwijs, en vooral het gebouw van de Hogere Zeevaartschool, is vanwege het maritieme karakter onlosmakelijk met Den Helder verbonden. Het gebruik van de baksteen en de ronde details van het portiek en de gemetselde halfzuilen aan beide zijden van de voorgevel, zijn kenmerken uit die bouwstijl. Aan beide zijden van het portiek zijn sculpturen aangebracht: twee manfiguren met attributen die naar de scheepvaart verwijzen. Daaronder het wapen van de gemeente Den Helder en de leeuw van Holland. Wie de ontwerper of uitvoerder van de sculpturen is, is tot op dit moment nog niet duidelijk.

Nieuwe functie voor de Zeevaartschool

Wij willen de Zeevaartschool graag (voor zover mogelijk) in oude staat terugbrengen, zodat het weer een massief en gesloten pronkstuk aan het Marsdiep kan worden. De aanbouwen worden gesloopt en het gebouw wordt van binnen en buiten gerestaureerd. De voor- en achtergevel zijn in prima staat; daar wordt dus niets aan gedaan. De zijgevels zijn van oudsher ingebouwd geweest tussen woningen en hadden daarom geen vensters. Om het gebouw een goede functie te kunnen geven, wordt voorgesteld daglichtopeningen te maken in de oostgevel. Het gaat hier om een toevoeging uit de 21-ste eeuw. De nieuwe vensters zullen daarom een modern en functioneel 'kijkgat' hebben. Die delen van de zijgevels waar vroeger de woningen tegenaan stonden, krijgen een nieuwe stuclaag. Hiermee wordt zoveel mogelijk recht gedaan aan de geschiedenis van het gebouw. Welke gebruikers in het pand komen, staat op dit moment nog niet vast.

Geschreven door : Rens Schendelaar